

Procesbeschrijving 'Heimelijke waarneming door sociale diensten'

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	3
2.	Wet Bescherming Persoonsgegevens (Wbp)	5
3.	Vormen van uitkeringsfraude	7
4.	Heimelijke waarnemingen	8
4.1	Inkomensfraude	8
4.2	Vermogensfraude	9
4.3	Samenlevings-/domiciliefraude	9
5.	Informatieplicht	11
6.	Rechten van de betrokkene	13
7.	Beveiliging en bewaren van de opgeslagen gegevens	14

1. Inleiding

De Wet Bescherming Persoonsgegevens (Wbp) is op 1 september 2001 in de plaats gekomen van de Wet Persoonsregistraties. De reglementplicht voor sociale diensten* is vervallen en de meldingsplicht is hiervoor in de plaats gekomen. Tot 1 september 2002 is er sprake geweest van een overgangsjaar. Voor de verwerkingen van persoonsgegevens die op 1 september 2001 al plaatsvonden was er een jaar de tijd om deze opnieuw te melden. De Wbp is een dynamische wet; het eenmalig melden van verwerkingen volstaat niet. Nieuwe verwerkingen en wijzigingen op verwerkingen moeten steeds vooraf worden gemeld bij het College Bescherming Persoonsgegevens (CBP) of bij de functionaris voor de gegevensbescherming, tenzij een verwerking is vrijgesteld van melden. Gemeentelijke sociale diensten zijn niet in het Vrijstellingsbesluit opgenomen, omdat deze diensten privacygevoelige gegevens in hun administratie opnemen.

De meldingen zorgen voor openheid rond de verwerking van persoonsgegevens. Dit stelt de burger in staat om na te gaan hoe met zijn persoonsgegevens wordt omgegaan, zodat hij gebruik kan maken van zijn rechten. Daarnaast maken de meldingen een effectief toezicht door het CBP mogelijk.

Voor een beperkt aantal categorieën van gegevensverwerkingen vereist de Wbp dat er, voordat met de gegevensverwerking wordt gestart, een onderzoek plaatsvindt, nl. het zogenoemde voorafgaand onderzoek door het CBP. Het gaat daarbij om gegevensverwerkingen die specifieke risico's met zich meebrengen voor de persoonlijke levenssfeer van de betrokkenen. Een voorafgaand onderzoek is ondermeer vereist, als gegevens vastgelegd worden op grond van eigen waarneming zonder de betrokkene daarvan op de hoogte te stellen. Deze waarnemingen worden ook wel 'heimelijke waarnemingen' genoemd. Sociale diensten en met name sociaal onderzoekers zullen ondermeer activiteiten uitvoeren, waarbij sprake is van heimelijke waarnemingen.

Als voor de gegevensverwerking een voorafgaand onderzoek nodig is, moet deze verwerking gemeld worden bij het CBP en niet bij de functionaris voor de gegevensbescherming, indien deze is aangesteld. Het CBP beoordeelt vervolgens of het aanleiding ziet een nader onderzoek te starten. Binnen vier weken moet het CBP dat bepalen. Als het CBP besluit tot een nader onderzoek, moet het dit onderzoek binnen 13 weken na dat besluit afronden. Het CBP geeft dan de niet-bindende verklaring af, of naar zijn oordeel de voorgenomen gegevensverwerking rechtmatig is.

Uit het bovenstaande volgt dat sociale diensten een voorafgaand onderzoek moeten aanvragen voor die activiteiten, waarbij sprake is van heimelijke waarnemingen. Om sociale diensten hierbij te ondersteunen en om een zekere mate van uniformiteit in de werkwijze van deze diensten te bewerkstelligen is een standaardprocesbeschrijving heimelijke waarnemingen opgesteld. Indien een sociale dienst bij de melding van een gegevensverwerking, die aan een voorafgaand onderzoek is onderworpen, verklaart dat bij het verwerken van gegevens, die door heimelijke waarnemingen verkregen zijn, deze procesbeschrijving gevolgd wordt, zal door het CBP weliswaar een voorafgaand onderzoek ingesteld worden, maar wordt een nader onderzoek niet nodig geacht. Het vooronderzoek van het CBP kan maximaal vier weken duren. Overigens blijft de sociale dienst zelf verantwoordelijk voor de rechtmatigheid van de gegevensverwerking. Bij structurele wijzigingen in de gegevensverwerking dient de melding bij het CBP eveneens gewijzigd te worden.

In deze procesbeschrijving worden de heimelijke waarnemingen beschreven, die door de sociaal onderzoekers worden uitgevoerd. Bij een aantal sociale diensten zijn naast sociaal onderzoekers ook controleambtenaren of bijzonder controleurs werkzaam, die niet over opsporingsbevoegdheid beschikken. Heimelijke waarnemingen worden bij sommige diensten ook door deze ambtenaren uitgevoerd.

Voor het totstandkomen van deze algemene procesbeschrijving is onder meer gebruik gemaakt van een viertal documenten, nl.

- a. Protocol en Instructie Waarnemingen van de afdeling Fraudebestrijding van de gemeente Utrecht;
- b. Procesbeschrijvingen heimelijke waarnemingen door de Regionale Interdisciplinaire Fraudeteams (Rifs);

* Waar in deze procesbeschrijving gesproken wordt over sociale diensten, worden tevens de afdelingen sociale zaken of andere afdelingen die de Wet werk en bijstand (WWB) uitvoeren, bedoeld.

- c. Protocol Opsporingstraject van de gemeente Rotterdam;
- d. Naleving van de informatieplicht door de sociale recherche, Onderzoeksrapport CBP, november 2006.

Om te komen tot een procesbeschrijving die voor alle sociale diensten of samenwerkende gemeenten toepasbaar is, zijn de specifieke elementen voor de werkwijze van de afdelingen Fraudebestrijding van de betreffende gemeenten en de Regionaal Coördinatiepunten Fraudebestrijding niet in deze procesbeschrijving opgenomen. Voor de Regionaal Coördinatiepunten Fraudebestrijding geldt een aparte procesbeschrijving.

Deze procesbeschrijving is afgestemd met vertegenwoordigers van het Landelijk Contact Sociaal Rechercheurs en sociaal rechercheurs van de gemeenten Utrecht en Goes. Naar aanleiding van onderzoek door het CBP naar de naleving van de informatieplicht door de sociale recherche is deze procesbeschrijving geactualiseerd en op enkele onderdelen aangepast.

Het College Bescherming Persoonsgegevens heeft deze geactualiseerde procesbeschrijving op 12 november 2007 goedgekeurd.

In deze procesbeschrijving wordt eerst ingegaan op de wettelijke grondslag en de vraag wie bij een strafrechtelijk onderzoek door de sociale recherche als verantwoordelijke in de zin van de WBP is aan te merken. Vervolgens worden de verschillende vormen van uitkeringsfraude genoemd. Daarna wordt ingegaan op de heimelijke waarnemingen bij de verschillende vormen van uitkeringsfraude. En tenslotte wordt aandacht besteed aan de verwerking van de gegevens, de informatieplicht, de rechten van betrokkene en de beveiliging van de opgeslagen persoonsgegevens.

2. Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp)

Onder het verwerken van persoonsgegevens verstaat de WBP elke handeling of elk geheel van handelingen met betrekking tot persoonsgegevens. Handelingen die er volgens de Wbp in ieder geval onder vallen, zijn het verzamelen, vastleggen, ordenen, bewaren, bijwerken, wijzigen, opvragen, raadplegen, gebruiken, doorzenden, verspreiden, beschikbaarstellen, samenbrengen, met elkaar in verband brengen, afschermen, uitwissen en vernietigen van gegevens (artikel 1, onder b, Wbp). Een verwerking kan uit één of meer van deze handelingen bestaan. Verwerkingshandelingen die in het maatschappelijk verkeer als een eenheid worden beschouwd, worden gezien als één gegevensverwerking. Een dergelijk geheel kan in één melding worden opgenomen.

De term 'eigen waarneming' wordt genoemd in artikel 31, eerste lid, sub b Wbp¹. Eigen waarneming behelst iedere verwerking van persoonsgegevens die niet van de betrokkene of een andere verantwoordelijke worden verkregen. Daartoe behoren onder meer observatie, posten, buurtonderzoek, aftappen en het verwerken van verkeersgegevens.

In het kader van de controletaak binnen de Wet werk en bijstand worden eigen waarnemingen verricht op grond van artikel 53a lid 2 WWB:

Het college is bevoegd onderzoek in te stellen naar de juistheid en volledigheid van de verstrekte gegevens en zondig naar andere gegevens die noodzakelijk zijn voor de verlening dan wel de voortzetting van bijstand.

Voor elke verwerking van persoonsgegevens moet in de wet een grondslag gevonden worden. Volgens artikel 8 WBP mogen persoonsgegevens slechts worden verwerkt indien:

- a. de betrokkene voor de verwerking zijn ondubbelzinnige toestemming heeft verleend;
- b. de gegevensverwerking noodzakelijk is voor de uitvoering van een overeenkomst waarbij de betrokkene partij is, of voor het nemen van precontractuele maatregelen naar aanleiding van een verzoek van de betrokkene en die noodzakelijk zijn voor het sluiten van een overeenkomst;
- c. de gegevensverwerking noodzakelijk is om een wettelijke verplichting na te komen waaraan de verantwoordelijke onderworpen is;
- d. de gegevensverwerking noodzakelijk is ter vrijwaring van een vitaal belang van de betrokkene;
- e. de gegevensverwerking noodzakelijk is voor de goede vervulling van een publiekrechtelijke taak door het desbetreffende bestuursorgaan dan wel het bestuursorgaan waaraan de gegevens worden verstrekt, of
- f. de gegevensverwerking noodzakelijk is voor de behartiging van het gerechtvaardigde belang van de verantwoordelijke of van een derde aan wie de gegevens worden verstrekt, tenzij het belang of de fundamentele rechten en vrijheden van de betrokkene, in het bijzonder het recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer, prevaleert.

De verwerking van persoonsgegevens door sociale diensten is gegrond op artikel 8, onder c en onder e, Wbp. Omdat het een bevoegdheid van B&W betreft en geen wettelijke verplichting zijn de heimelijke waarnemingen gebaseerd op artikel 8, onder e Wbp.

In artikel 1 van de Wbp wordt de verantwoordelijke als volgt gedefinieerd: de natuurlijke persoon, rechtspersoon of ieder ander die of het bestuursorgaan dat, alleen of te samen met anderen het doel van en de middelen voor de verwerking van persoonsgegevens vaststellen.

Bij de beantwoording van de vraag wie de verantwoordelijke is, dient enerzijds te worden uitgegaan van de formeel-juridische bevoegdheid om doel en middelen van de gegevensverwerking vast te stellen en anderzijds van een functionele inhoud van het begrip. In de publieke sector geldt het krachtens het geldende staats- en bestuursrecht bevoegde bestuursorgaan als de verantwoordelijke.

Burgemeester en Wethouders (B&W) zijn verantwoordelijk voor de juiste uitvoering van de Wet werk en bijstand. Zij beoordelen wanneer er niet wordt voldaan aan de eisen die de wet stelt aan betrokkenen, bijvoorbeeld het niet voldoen aan de inlichtingenplicht. B&W onderzoeken de juistheid en volledigheid van de verkregen gegevens en stellen zondig een onderzoek in naar andere gegevens die noodzakelijk zijn voor de verlening dan wel de voortzetting van de uitkering. Fraude van een beperkte omvang wordt administratiefrechtelijk afgedaan. Naar zware fraude boven een bedrag van € 6.000,-

en bij recidive boven € 3.000,-, vallend onder de frauderichtlijn van het Openbaar Ministerie (OM), wordt een strafrechtelijk onderzoek ingesteld. Duidelijk is dat het doel en de middelen voor het administratiefrechtelijk traject uitsluitend door B&W worden bepaald. Dit betekent dat B&W in elk geval in zoverre als verantwoordelijke in de zin van de Wbp worden beschouwd. B&W zijn ook verantwoordelijk voor de controle op de naleving van de inlichtingenplicht.

Bij het vaststellen wie de verantwoordelijke is voor het strafrechtelijk traject liggen de zaken wat minder eenvoudig. Voorop blijft staan dat B&W de middelen vaststellen. De opsporingsambtenaren zijn in dienst bij de gemeente en de gemeente vraagt de opsporingsbevoegdheid bij de Minister van Justitie aan.

Voor wat betreft het bepalen van het doel van de verwerking ligt de zaak gecompliceerder gelet op het feit dat ook het OM hierin een rol vervult. De Officier van Justitie is immers belast met de opsporing van strafbare feiten en geeft daartoe bevelen aan de overige personen die met de opsporing belast zijn. Dit betekent dat de opsporingsambtenaren voor wat betreft het strafprocesrecht onder het gezag van de Officier van Justitie vallen.

Het is van belang om de begrippen gezag en verantwoordelijke niet met elkaar te verwarren. Een gezagsrelatie is niet gelijk te stellen met verantwoordelijkheid in de zin van de Wbp. Dit punt is duidelijk naar voren gekomen tijdens de parlementaire behandeling van de Wet politieregisters (Wpolr). Hierbij geldt ook dat de politie in een gezagsrelatie staat tot de Officier van Justitie of de betreffende burgemeester. De wetgever heeft er in de Wpolr echter duidelijk voor gekozen om de verantwoordelijkheid voor het beheer van de politieregisters steeds bij de korpsbeheerder te leggen. Een zelfde situatie doet zich voor bij andere opsporingsdiensten zoals de FIOD en de SIOD. De opsporingsambtenaren staan onder gezag van het OM, maar de verantwoordelijkheid voor het gegevensbeheer blijft bij de eigen organisatie liggen c.q. het bestuursorgaan waaronder deze organisatie ressorteert. Onder de Wet politiegegevens, die op 1 januari 2008 in werking treedt, blijft dit hetzelfde.

Gelet op het bovenstaande betekent dit dat B&W de gegevensverwerking door de sociale recherche ook in het strafrechtelijke traject dienen te melden bij het CBP en indien nodig een voorafgaand onderzoek dienen aan te vragen. Voor wat betreft de heimelijke waarnemingen die in een strafrechtelijk traject zijn verricht, hebben zowel B&W² als de Officier van Justitie³ een informatieplicht naar de burger. De burger wordt ook over de waarnemingen geïnformeerd als het onderzoek wordt beëindigd zonder dat er fraude is aangetoond. B&W en de Officier van Justitie stemmen in dat geval af wie de informatieplicht voor zijn rekening neemt.

Samenwerkingsverbanden en verantwoordelijkheid informatieplicht

Op het gebied van de sociale recherche vindt veel intergemeentelijke samenwerking plaats. Wanneer een gemeente deelneemt aan een samenwerkingsverband of sociale rechercheactiviteiten uitbesteedt, blijft zij verantwoordelijk voor de naleving van de informatieplicht. De informatieplicht kan, mits daar duidelijke schriftelijke afspraken over zijn gemaakt, worden overgedragen aan het samenwerkingsverband of aan de sociale recherche waarvan men diensten afneemt.

Wanneer het samenwerkingsverband of de in opdracht werkende sociale recherche de informatieplicht voor zijn rekening neemt, dient de gemeente schriftelijk op de hoogte te worden gesteld van het feit dat aan de informatieplicht is voldaan. Concreet betekent dit dat het samenwerkingsverband of de in opdracht werkende sociale recherche aan de gemeente een kopie verstrekt van de brief waarin de betrokkene wordt geïnformeerd, of een gespreksverslag/ proces-verbaal waaruit duidelijk naar voren komt dat betrokkene is geïnformeerd. Dit bericht dient in het dossier van betrokkene te worden opgenomen.

² Als verantwoordelijke in de zin van de Wbp

³ Op grond van art. 126 bb Wetboek van Strafvordering

Vormen van uitkeringsfraude

Bij uitkeringsfraude is een aantal categorieën te onderscheiden. Afhankelijk van de wijze waarop een mogelijk financieel voordeel wordt behaald, is er sprake van inkomensfraude, vermogensfraude, leefvormfraude of identiteitsfraude.

Inkomensfraude ontstaat als iemand inkomsten uit arbeid of een andere uitkering niet, niet volledig of onjuist opgeeft, waardoor hij ten onrechte een (te hoge) uitkering heeft ontvangen.

Van vermogensfraude in de sociale zekerheid is sprake als een persoon niet opgeeft dat hij over vermogen beschikt. Vermogen speelt vooral in de bijstand een rol. Ook in de gevallen waarin het vermogen kleiner is dan de vrijstellingsgrens, is de uitkeringsgerechtigde verplicht zijn/haar vermogen op te geven. Bekende vormen van vermogensfraude zijn het niet opgeven van een bankrekening, auto of onroerend goed. Dit vermogen kan zich in Nederland maar ook in het buitenland bevinden. Vermogensfraude kan dus een internationaal karakter hebben.

Leefvormfraude speelt bij uitkeringen waar de woon- en leefsituatie van een (potentiële) uitkeringsgerechtigde medebepalend is voor het recht op en/of de hoogte van de uitkering. Bij een bijstandsuitkering moet men in de gemeente verblijven (daadwerkelijk wonen en ingeschreven staan) waar een uitkering aangevraagd wordt. Daarnaast is bepalend voor de hoogte van de bijstandsuitkering of een uitkeringsgerechtigde alleenstaand of samenwonend is en een gemeenschappelijke huishouding voert, of inkomsten heeft van onderhuurders of kostgangers.

Identiteitsfraude doet zich voor als een persoon door onrechtmatig gebruik van identiteitsdocumenten een uitkering verkrijgt, die hij/zij bij gebruik van zijn eigen identiteit niet, of niet in die mate, zou hebben verkregen. Het gebruik maken van valse of gestolen paspoorten, verblijfspapieren of Burgerservice-nummers zijn vormen van identiteitsfraude.

3. Heimelijke waarnemingen

Bij het in beeld brengen van gedragingen van cliënten en/of diens partner en derden en/of bij het bekijken van een roerend of onroerend goed wordt gesproken over 'waarnemingen'. Bij een aantal fraudecategorieën worden waarnemingen gedaan zonder de betrokkene daarover te informeren, ook wel heimelijke waarnemingen genoemd. Steeds zal vooraf moeten worden nagegaan of er ook andere mogelijkheden zijn om de juistheid van de verkregen gegevens na te gaan. Zijn er minder ingrijpende mogelijkheden dan het doen van heimelijke waarnemingen, dan zal daarvoor gekozen moeten worden. In de zin van de Wbp wordt dit het subsidiariteitsbeginsel genoemd. Er zal dus eerst een afweging moeten worden gemaakt of heimelijke waarnemingen noodzakelijk zijn.

Het kortstondig, eventueel herhaald, waarnemen of bepaalde activiteiten worden verricht kan worden uitgevoerd door medewerkers met en zonder opsporingsbevoegdheid. Enkele waarnemingen of het kort volgen van een persoon vallen onder de term 'waarnemingen ter plaatse' en kunnen worden verricht voorafgaand aan een controle of een verzoek tot afgifte van een bevel tot observatie.

De waarnemingen moeten noodzakelijk zijn voor een goede uitvoering van de Wet werk en bijstand (WWB), de Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers (loaw) en de Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen (loaz).

In het kader van de Wbp betekent dit dat deze waarnemingen noodzakelijk zijn voor de goede vervulling van een publiekrechtelijke taak (artikel 8 onder e Wbp).

Stelselmatige observaties vallen onder het Wetboek van Strafvordering. Voor de vraag of er sprake is stelselmatige observatie is een aantal elementen van belang: de duur van de observatie, de plaats, de intensiteit, de frequentie of het toepassen van een technisch hulpmiddel dat meer biedt dan alleen versterking van de zintuigen. Voor stelselmatige observatie is een bevel van de officier van justitie vereist. Aangezien de Wet bijzondere opsporingsbevoegdheden hiervoor regels stelt, zal in deze procesbeschrijving hier niet op worden ingegaan.

Heimelijke waarnemingen kunnen gedaan worden bij de volgende fraudecategorieën. Bij deze categorieën worden in het kort de aanleiding en het doel aangegeven, welke aspecten bij de waarnemingen kunnen worden meegenomen en op welke wijze het vervolgtraject wordt ingevuld.

3.1 Inkomensfraude (wit/grijs/zwart)

Aanleiding:

Onderzoekswaardige signalen, verkregen bijvoorbeeld via samenloopsignalen van het Inlichtingenbureau, middels open bronnen, consultants, tips.

Doel:

Het vaststellen van werkzaamheden van belanghebbende en/of diens partner of derden met het doel om de rechtmatigheid van de uitkering vast te stellen.

Hoe:

Bij de waarnemingen kunnen ondermeer de volgende aspecten meegenomen worden:

- vast patroon in de werkzaamheden;
- aard van de werkzaamheden;
- tijdstippen waarop belanghebbende werkt en de periode waarin hij werkt;
- opstapplaats voor werk;
- locatie van de werkplek;
- dragen van een uniform of werkkleding;
- mogelijke werkgever;
- belanghebbende zien werken;
- zijn er derden bij betrokken.

De duur van de waarnemingen is veelal afhankelijk van de aard van de ontvangen tip en de gegevens die van belanghebbende reeds bekend zijn.

Vervolgtraject:

Na de waarnemingen en het raadplegen van additionele bronnen wordt bepaald hoe het vervolgtraject gaat verlopen.

In de werkprocessen moet het vervolgtraject zijn vastgelegd. Indien vermoedelijk fraude aan de orde is, kan een administratief- of strafrechtelijk traject ingezet worden.

Indien wordt aangetoond dat er een benadelingsbedrag is van minder dan € 6.000,= (bij recidive voor hetzelfde delict ligt deze grens op € 3.000,=) wordt er een boete opgelegd.

Indien er genoeg feiten en omstandigheden bekend zijn voor een vermoedelijk benadelingsbedrag van meer dan € 6.000,= (bij recidive € 3.000,=), wordt de zaak middels het proces verbaal overgedragen aan het OM.

Indien geen fraude geconstateerd is, wordt de belanghebbende ook over deze waarnemingen geïnformeerd.

3.2 Vermogensfraude

Aanleiding:

Onderzoekswaardige signalen, verkregen bijvoorbeeld middels open bronnen, via consultants, tips.

Doel:

Het vaststellen van de hoogte van het vermoedelijk verzwegen vermogen. Vermogen kan opgebouwd zijn uit roerende en onroerende zaken.

Hoe:

Door middel van waarneming kan het gebruik van o.a. auto, motor, (sta-)caravan, boot, (vakantie)huisje worden vastgesteld.

Bij vermoeden van vermogen in onroerende zaken in het buitenland kan het Bureau Buitenland in 's-Hertogenbosch worden ingeschakeld. Het Internationaal Bureau Fraude-informatie (IBF) van het UWV gaat in 2003 ook diensten aan gemeenten verlenen op het punt van internationale gegevensuitwisseling, controle en opsporing.

Vervolgtraject:

Na de waarnemingen en het raadplegen van additionele bronnen wordt bepaald hoe het vervolgtraject gaat verlopen.

In de werkprocessen moet het vervolgtraject zijn vastgelegd. Indien vermoedelijk fraude aan de orde is, kan een administratief- of strafrechtelijk traject ingezet worden.

Indien wordt aangetoond dat er een benadelingsbedrag is van minder dan € 6.000,= (bij recidive voor hetzelfde delict ligt deze grens op € 3.000,=) wordt er een boete opgelegd.

Indien er genoeg feiten en omstandigheden bekend zijn voor een vermoedelijk benadelingsbedrag van meer dan € 6.000,= (bij recidive € 3.000,=), wordt de zaak middels het proces verbaal overgedragen aan het OM.

Indien geen fraude geconstateerd is, wordt de belanghebbende ook over deze waarnemingen geïnformeerd.

3.3 Samenlevings-/domiciliefraude

Aanleiding:

Onderzoekswaardige signalen, verkregen bijvoorbeeld middels open bronnen, via consultants, tips.

Doel:

Het vaststellen van het hoofdverblijf van belanghebbende(n) en/of diens partner of derden.

Hoe:

Bij waarnemingen bij het hoofdverblijf kunnen de volgende aspecten worden betrokken:

- auto van de belanghebbende en/of partner; waar staat de auto, wanneer staat deze er niet;
- exterieur van de woning, zoals de staat van onderhoud;
- woning: naamplaatje bij de voordeur; wie brengt de kinderen naar school, wie laat de hond uit, wie gaat er met een eigen sleutel de woning binnen, etc.
- buurtonderzoek.

Vervolgtraject:

Na de waarnemingen en het raadplegen van additionele bronnen wordt bepaald hoe het vervolgtraject gaat verlopen.

In de werkprocessen moet het vervolgtraject zijn vastgelegd. Indien vermoedelijk fraude aan de orde is, kan een administratief- of strafrechtelijk traject ingezet worden.

Indien wordt aangetoond dat er een benadelingsbedrag is van minder dan € 6.000,= (bij recidive voor hetzelfde delict ligt deze grens op € 3.000,=) wordt er een boete opgelegd.

Indien er genoeg feiten en omstandigheden bekend zijn voor een vermoedelijk benadelingsbedrag van meer dan € 6.000,= (bij recidive € 3.000,=), wordt de zaak middels het proces verbaal overgedragen aan het OM.

Indien geen fraude geconstateerd is, wordt de belanghebbende ook over deze waarnemingen geïnformeerd.

4. Informatieplicht

In de Wbp is opgesomd wanneer gegevens verwerkt mogen worden. Het verwerken van persoonsgegevens door sociale diensten om te beoordelen of iemand recht heeft op een bijstandsuitkering is toegestaan, als dit noodzakelijk is om een wettelijke verplichting van B&W na te komen of omdat het noodzakelijk is voor de goede vervulling van de publiekrechtelijke taak van B&W dan wel het bestuursorgaan waaraan B&W de gegevens verstrekken (artikel 8 onder c en e WBP).

In de Wet werk en bijstand (WWB) is precies vastgelegd welke personen en organisaties desgevraagd verplicht zijn en welke bevoegd zijn uit eigen beweging aan B&W opgaven en inlichtingen te verstrekken die noodzakelijk zijn voor de uitvoering van deze wet. Ook is geregeld aan welke organen B&W uit eigen beweging mogen en desgevraagd gegevens moeten verstrekken. De gegevens moeten dan wel noodzakelijk zijn voor de uitvoering van die wetten en wettelijke regelingen anders dan de WWB.

Voor de betrokkene zelf geldt dat deze op verzoek of meteen uit eigen beweging aan B&W alle feiten en omstandigheden meedeelt waarvan hem redelijkerwijs duidelijk is dat zij van invloed kunnen zijn op het recht op bijstand, de duur van de bijstand, of het bedrag van bijstand dat hij ontvangt. Daarbij is betrokkene verplicht aan B&W de medewerking te verlenen die redelijkerwijs nodig is voor de uitvoering van de WWB.

Voor betrokkene moet het helder zijn wat er met zijn gegevens gebeurt. De melding van de gegevensverwerking bij het CBP en de opname daarvan in het openbaar register zijn vormen van transparantie. Ook de informatieplicht van B&W en de rechten van betrokkene zijn daarvan een uitwerking. Uitgangspunt van de informatieplicht is: hoe eerder de betrokkene op de hoogte is hoe beter. Het is dus van belang voor B&W dat de cliënt zo snel mogelijk goed en volledig geïnformeerd wordt. Dit kan bijvoorbeeld middels informatie op het intakeformulier of via een folder. Als dit goed gebeurt kan het de sociale dienst bij de verwerking op een later tijdstip ontslaan van de verplichting de betrokkene te informeren. Deze is dan immers al op de hoogte.

De informatieplicht is niet van toepassing als de vastlegging van persoonsgegevens wettelijk is voorgeschreven. In sommige gevallen zal het zo zijn dat de sociale dienst gegevens verkrijgt op grond van een wettelijke verplichting. In veel gevallen is er echter geen sprake van een verplichting tot maar een bevoegdheid om gegevens te verwerken. De sociale dienst verwerkt in die gevallen de betreffende gegevens voor de goede uitvoering van de publiekrechtelijke taak. Hiervoor blijft de informatieplicht gelden.

Een burger zal over de waarnemingen geïnformeerd moeten worden, tenzij één van de uitzonderingen op grond van artikel 43 Wbp van toepassing is. Volgens dit artikel kunnen B&W de informatieplicht buiten toepassing laten voorzover dit noodzakelijk is in het belang van:

- a. de veiligheid van de staat;
- b. de voorkoming, opsporing en vervolging van strafbare feiten (tijdens het onderzoek);
- c. gewichtige economische en financiële belangen van de staat en andere openbare lichamen;
- d. het toezicht op de naleving van wettelijke voorschriften die zijn gesteld ten behoeve van de belangen, bedoeld onder b en c, of
- e. de bescherming van de betrokkene of van de rechten en vrijheden van anderen.

Na afronding van het fraudeonderzoek waarbij heimelijke waarnemingen zijn verricht, is de actieve informatieplicht van B&W weer van toepassing. Nadat het onderzoek is afgerond kan niet langer een beroep op artikel 43 b Wbp worden gedaan.

Veelal zal sprake zijn van controleactiviteiten in het kader van het toezicht op de naleving van wettelijke voorschriften. Het controlebelang rechtvaardigt in eerste instantie het niet actief informeren van de betrokkenen. In de loop van een onderzoek kunnen de heimelijke waarnemingen leiden tot daadwerkelijke persoonscontroles. Deze controles vinden plaats binnen de daarvoor toegekende wettelijke bevoegdheden en waarborgen. Dit betekent dat de betrokken ambtenaar zich legitimeert en de controleresultaten bekend worden gemaakt volgens de daarvoor gebruikelijke procedures. Voorzover ten gevolge van de waarneming wijziging van rechten of plichten plaatsvindt, staat voor de betrokkenen de normale rechtsbescherming open.

Wanneer een (tijdelijk) beroep gedaan wordt op artikel 43 Wbp zijn compenserende waarborgen van belang. Deze waarborgen dienen vastgelegd te zijn in de werkprocessen. Ondermeer dient daarin opgenomen te zijn dat betrokkene altijd geïnformeerd wordt, indien gebleken is dat er vermoedelijk sprake is van fraude. In deze situatie krijgen de waarnemingen overigens ook een administratief- of strafrechtelijk vervolg. Indien geen fraude wordt geconstateerd, wordt de betrokkene altijd in alle gevallen binnen drie maanden na afloop van het onderzoek op de hoogte gesteld van de waarnemingen.

Het informeren van betrokkene kan zowel mondeling als schriftelijk gebeuren. Registratie is naar het oordeel van het CBP een noodzakelijke voorwaarde om naleving van de informatieplicht te garanderen. Aan registratie zal over het algemeen zijn voldaan door het bewaren van een kopie van de brief aan betrokkene dan wel door het vastleggen van mondeling contact met de betrokkene in een gespreksverslag of door vermelding van een eventuele uitzonderingsgrond in het dossier van betrokkene. Zonder registratie kan de verantwoordelijke onvoldoende nagaan of aan de informatieplicht is voldaan, of dat er sprake is van een uitzonderingsgrond en zo ja, welke.

In de werkprocessen dient aangegeven te zijn welke regels er gelden voor het informeren van betrokkene nadat de waarnemingen zijn gedaan. Een werkproces is een stapsgewijze beschrijving van de activiteiten, waaronder een duidelijke instructie om betrokkene te informeren over de waarnemingen, zowel bij geconstateerde fraude als in situaties waarbij geen fraude aan het licht is gekomen. Verder dient daarin opgenomen te worden dat het voldoen aan de informatieplicht in het dossier van betrokkene wordt geregistreerd. Tenslotte bevat het werkproces een termijn waarbinnen betrokkene uiterlijk moet zijn geïnformeerd over de heimelijke waarnemingen. Deze termijn bedraagt maximaal drie maanden na afloop van het onderzoek.

5. Rechten van de betrokkene

Degene van wie persoonsgegevens worden verwerkt, heeft recht op inzage in zijn persoonsgegevens en informatie over het gebruik dat daarvan door de sociale dienst wordt gemaakt. Bij een verzoek tot inzage moet de sociale dienst betrokkene binnen vier weken laten weten of en wanneer hij inzage kan krijgen. Er moet ook informatie verstrekt worden over het doel van de verwerking, de ontvangers van de gegevens en over de herkomst van de gegevens.

Als zich in het dossier gegevens bevinden van een derde die naar verwachting bezwaar zal hebben tegen kennisname van zijn gegevens door de betrokkene (bijvoorbeeld identificerende gegevens van een tipgever), moet de sociale dienst die derde in de gelegenheid stellen om zijn zienswijze naar voren te brengen. Zie hiervoor verder de informatiebrochure 'Tien gouden regels voor sociale diensten' op CBPweb.nl

De sociale dienst kan tijdens een lopend fraudeonderzoek op grond van artikel 43 Wbp weigeren aan een verzoek om inzage te voldoen als dat bijvoorbeeld noodzakelijk is in het belang van voorkoming, opsporing en vervolging van strafbare feiten of ter bescherming van de rechten en vrijheden van anderen. De beslissing op een inzageverzoek is een besluit in de zin van Algemene wet bestuursrecht (Awb).

Nadat inzage is verkregen, kan de betrokkene de sociale dienst verzoeken de persoonsgegevens te verbeteren, aan te vullen, te verwijderen of af te schermen. Dat kan als de gegevens die gebruikt worden door de sociale dienst feitelijk onjuist, onvolledig of niet ter zake dienend zijn voor het doel of de doeleinden van de verwerking. De sociale dienst moet binnen vier weken reageren op het verzoek van de betrokkene.

In geval van inwilliging van het verzoek, moeten andere organisaties aan wie de (onjuiste) gegevens in het voorafgaande jaar zijn verstrekt, van de wijzigingen op de hoogte worden gesteld, tenzij dat onmogelijk is of een onredelijke inspanning oplevert voor de sociale dienst. Ook de beslissing op een aanvullings-, verwijderings-, verbeterings- of afschermingsverzoek is een besluit in de zin van de Awb.

De betrokkene heeft het recht verzet aan te tekenen tegen het gebruik van zijn gegevens door de sociale dienst. De sociale dienst moet de betrokkene informeren over het recht van verzet.

Als het gaat om besluiten van sociale diensten op verzoeken om inzage, verbetering, aanvulling, verwijdering of afscherming dan wel op verzet, kan de betrokkene bezwaar en beroep aantekenen tegen deze besluiten. Wanneer een sociale dienst een beslissing heeft genomen over een ingediend bezwaarschrift en de betrokkene is het niet eens met deze beslissing, kan hij een verzoek tot bemiddeling indienen bij het CBP of de zaak voorleggen aan de bestuursrechter.

Beveiliging en bewaren van de opgeslagen persoonsgegevens

De sociale dienst is verantwoordelijk voor de verwerking van de gegevens in het kader van de uitvoering van de WWB. In die hoedanigheid moet deze zorgdragen voor de nodige adequate voorzieningen van technische en organisatorische aard ter beveiliging van de persoonsgegevens tegen verlies of aantasting van de gegevens, en tegen onbevoegde kennisneming, wijziging of verstrekking van deze gegevens. In de werkprocessen zal onder meer vastgelegd moeten zijn wie tot welke gegevens toegang heeft.

De sociale dienst stelt binnen de eigen organisatie middels de werkprocessen regels op voor een adequate beveiliging van persoonsgegevens. Dit geldt voor zowel de elektronische gegevens als voor de gegevens die in een papieren dossier staan vermeld. Dit kan bijvoorbeeld door middel van een wachtwoordbeveiliging op de computer en door een toegangsbeveiliging voor werkruimtes. De mate van bescherming zal proportioneel dienen te zijn met betrekking tot de aard van de te beschermen gegevens. Naarmate de gegevens gevoeliger zijn of de context waarin deze worden gebruikt een grote bedreiging voor de persoonlijke levenssfeer betekenen, worden zwaardere eisen gesteld aan de beveiliging van die gegevens.

De maatregelen zullen er ook op gericht zijn dat persoonsgegevens niet langer worden bewaard dan noodzakelijk en wettelijk verplicht is. In de Algemene bijstandswet is sinds 1-8-1998 geen verjaringstermijn meer opgenomen voor bijstandsvorderingen.

In de Model-maatregelenverordening WWB is hieromtrent het volgende opgenomen. Voor gedragingen die een schending van de informatieplicht inhouden en als gevolg waarvan ten onrechte bijstand is verleend of een te hoog bedrag aan bijstand is verleend, geldt in de verordening een verjaringsstermijn van vijf jaar. Met deze termijn wordt aangesloten bij de termijn die staat in artikel 14e van de Algemene bijstandswet in verband met het opleggen van een boete wegens niet-nakoming van de informatieplicht. Een termijn van vijf jaar ligt voor de hand gelet op de ernst van de gedraging (fraude) en gelet op het feit dat de gemeente vaak tijd nodig zal hebben om de omvang van de fraude (het benadelingsbedrag) vast te stellen.

De beveiliging moet steeds adequaat zijn, wat inhoudt dat periodiek moet worden nagegaan of het beveiligingssysteem voldoet aan bijvoorbeeld de technologische ontwikkelingen, maar ook of deze voldoet aan de algemene normen van de Wbp.